

ФІНАНСИ, ГРОШІ ТА КРЕДИТ

УДК 334.723

DOI 10.33251/2707-8620-2022-6-45-51

ЗАДОРЖНЯ Лариса Михайлівна,
асистент кафедри фінансів, банківської
справи та страхування
Центральноукраїнського національного
технічного університету
ORCID 0000-0001-9075-3011

**РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ІНВЕСТИЦІЙНОМУ
РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

У статті розглянуто сутність та значення соціального підприємництва, як складової соціально-економічного розвитку регіону. Проаналізовано доступність фінансових інструментів розвитку соціального підприємництва. Особливо виділено, краудфандинг, мезонінне фінансування, імпакт-інвестування, гібридний капітал. Визначено важливість розвитку інструментів інвестування із заниженими фінансовими вимогами. Теоретична значимість отриманих результатів полягає у розширенні теоретико-методологічних положень дослідження соціального підприємництва щодо систематизації фінансових інструментів, що використовуються в міжнародній практиці. Практична значимість результатів дослідження полягає у виявленні доступних фінансових джерел, які застосовуються у вітчизняній практиці.

Ключові слова: соціальне підприємництво, інвестиції, гранти, державна підтримка, фінансове забезпечення, краудфандинг, імпакт-інвестування, мезонінний капітал.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку регіонів важливу роль відіграє дослідження ролі соціального підприємництва в здійсненні регіональної соціально-економічної політики, орієнтованої на територіальний розвиток та залучення інвестицій, передбачає вивчення суті самого явища – соціального підприємництва, його розвитку і перспективи залучення інвестиційних коштів для розвитку регіону.

Соціальне підприємництво не нове поняття, але вітчизняний розвиток цього виду підприємництва відбувається повільно, хоча його діяльність приносить позитивний соціальний ефект, а також залучає інвестиційні кошти до економіки регіону. Це дає підстави більш детально розглянути джерела фінансування соціального підприємництва, як джерел інвестиційного розвитку регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку та фінансування соціального підприємництва все частіше стає предметом дослідження у багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема – Маїр Дж. [6], Марті І. [6], Спір Р. [7], Цей С., Гончарова М. А. [11], Туманова А. А [11], вони розглядають як практичні, так і теоретичні аспекти соціального підприємництва.

Слід зазначити, що процес залучення нових джерел фінансових ресурсів до соціального підприємництва є важливим і необхідним процесом, оскільки являється інвестиційноутворюючою основою для розвитку регіону.

Актуальність – визначення невирішених раніше частин загальної частини. Малодослідженими залишаються питання розвитку та фінансування соціального підприємництва

Мета та завдання статті. Метою даного дослідження є визначення ролі соціального підприємництва та доступності фінансових джерел його розвитку та функціонування, а також їх роль в інвестиційному розвитку регіону. Для досягнення мети виявлені фінансові інструменти, які використовуються у міжнародній та вітчизняній практиці; зроблено висновки про доцільність їх застосування в вітчизняній практиці фінансування соціального підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Поняття соціального підприємництва почало формуватися в 70-х роках XX століття і отримало найбільший розвиток у США та Західній Європі. Існує два підходи та чотири школи, які розкривають суть соціального підприємства:

1) Американський підхід розглядається насамперед як ринкова економічна діяльність, яка спрямована на соціальну мету незалежно від сектора діяльності та організаційно-правової структури:

- соціально-інноваційна (Дж. Томпсон, С. Елворт, Дж. Маїр та І. Марті [5]);
- соціально-підприємницька (Дж. Криммінс та М. Кіль [3], Дж. Емерсон);

2) Європейський підхід ґрунтується на розвитку третього сектору економіки, що функціонує у тих соціальних сферах, де спостерігається брак державних послуг та фінансування:

- EMES (У. Стефан, Л. Уланер, Р. Спір, І. Відал [7]);
- англійська школа розвитку соціального підприємництва [4].

Досліджуючи соціальне підприємництво в Україні, варто зазначити, що соціальні підприємства розглядаються державою як приклад інклюзивного, сталого розвитку, здатного підтримати державний сектор у вирішенні соціальних проблем громад та регіонів.

Отже, на сьогодні відсутня єдина точка зору, щодо трактування поняття соціального підприємництва, що значно ускладнює ефективність дискусій про цілі, завдання та напрямки розвитку цього виду діяльності, а також юридично не визнано у правовому полі.

Соціальне підприємництво – це підприємництво, підприємство, підприємницька діяльність, покликані вирішити соціальні проблеми та задовольнити потреби суспільства. Можна сказати, що соціальне підприємництво – це унікальна можливість поєднання соціальної місії з бажанням заробити гроші, надати певні послуги та продати товари [11].

На думку Дж. Остіна, Г. Стефенсона та Дж. ВейСкіллерна, соціальне підприємництво являється інноваційною моделлю надання продуктів та послуг, спрямованих на задоволення базових потреб (прав), що залишилися поза увагою політичних та економічних інституцій [2].

С. А. Цей у своєму дослідженні наголошує, що «метою соціального інвестування бізнесу є підвищення інвестиційної привабливості компанії та регіону шляхом збільшення людського капіталу та мінімізації соціальних ризиків».

Згідно наукових джерел [1], [9], [11] можна узагальнити класифікацію видів діяльності соціальних підприємств:

- соціально-економічна інтеграція вразливих груп населення;
- соціальні послуги загального призначення (наприклад, довгостроковий догляд за людьми похилого віку та за людьми з обмеженими можливостями; освітні послуги та догляд за дітьми; послуги з пошуку роботи та професійної перепідготовки; забезпечення соціального житла; медичне обслуговування);
- інші громадські послуги, такі як громадський транспорт, утримання громадських місць тощо;
- зміцнення демократії, громадянських прав;
- природоохоронна діяльність (скорочення викидів і відходів, запровадження відновлюваних джерел енергії);
- практична солідарність із країнами, що розвиваються (скажімо, заохочення справедливої торгівлі).

Соціальне підприємництво в Україні являється одним з ефективних механізмів вирішення соціально значущих проблем: зокрема, через створення робочих місць для представників уразливих груп населення та інвестування доходу в нові соціальні ініціативи, а також залучення інвестицій до регіону розташування інвестицій. Роль спілки зараз полягає в об'єднанні зусиль діючих українських соціальних підприємств із різних сфер задля підтримки, популяризації та масштабування їх діяльності. А абсолютною метою об'єднання є становлення та розвиток соціальних підприємств в Україні як форми реалізації соціальної економіки [10].

Соціальне підприємництво в межах регіону спрямоване на вирішення соціальних проблем регіону, застосування інноваційних підходів для підвищення соціального ефекту, часткову самоокупність та фінансову стійкість, поширення позитивного досвіду для збільшення соціального впливу, здатність соціального підприємця бачити недоліки ринку, знаходити можливості, акумулювати ресурси, розробляти нові рішення, які надають довгостроковий позитивний соціальний вплив на суспільство в цілому.

Наявність позитивного ефекту для регіону цього виду діяльності зумовлює необхідність залучення як державних та муніципальних, так і приватних ресурсів, що підтверджується і широким досвідом підтримки соціального підприємництва у світі [1].

Соціальне підприємництво відіграє велику роль в залученні інвестиційних коштів в розвиток регіону.

Поєднання соціальних та комерційних цілей при реалізації цього виду діяльності розширює перелік фінансових інструментів соціальних підприємств.

Недоступність фінансової підтримки є найважливішим перешкодою для розвитку соціального підприємництва. Діяльність соціального підприємства частіше за все фінансується за рахунок власних чи залучених коштів, але є й альтернативні джерела фінансування соціального підприємництва, а саме: конкурси, гранти, пряма допомога держави, державні замовлення, державна підтримка, залучення інвестора, участь у державно-приватному партнерстві; участь у програмах, які проводяться різними фондами підтримки; залучити кошти ініціативних громадян тощо [10].

Більшість перелічених джерел фінансування мають разовий характер, тобто коли певні інвестори чи держава виділяє кошти лише на певні цілі задовольняючи потреби певної складової соціальної сфери, і не всі соціальні підприємства регіону можуть скористатися цим фінансуванням. Постає актуальним питання зміни в підходах до фінансування соціальних підприємств, що викликано появою нових фінансових інструментів для реалізації соціальних проєктів, формування інституційних структур регіону, які здійснюють фінансування соціальних підприємств, фінансування соціальних підприємств здійснюється як в грошовій, так і не в грошовій формах.

Отже, важливим завданням фінансування соціального підприємництва є пошук способів та механізмів подолання обмеженості економічних та фінансових ресурсів для формування значних інвестиційних коштів, спрямованих рішення соціальних і екологічних проблем регіону.

В сучасних умовах розвитку фінансування набуває краудфандинг, імпаکت-інвестування, мезонінний капітал.

Краудфандинг виник як окрема форма підтримки соціальних проєктів з розвитку творчих проєктів у сфері кіно, театру, музики. Однак за останнє десятиліття з'явилося безліч інтернет-платформ, на яких розміщуються та інші соціальні ініціативи, у тому числі проєкти із соціального підприємництва [8].

Краудфандингові кошти крім фінансової допомоги означають моральну підтримку для підприємця. Гроші не потрібно повертати, але доцільно ефективно використати та отримати очікуваний соціальний ефект.

Краудфандинг є популярним інструментом серед технологічних стартапів. Особливо за кордоном. Оскільки вони можуть перевірити наскільки затребуваним є їх продукт і

наскільки сильними є засновники бізнесу. Також, збір коштів через міжнародні краудфандингові платформи дозволяє вийти на нові ринки.

В Україні краудфандинг діє не лише на фінансування стартапів, але й для фінансування традиційних підприємств, які таким чином залучають кошти, щоб відкривати громадські місця, броварні, крафтові виробництва, піцерії і так далі [8].

Наступним видом фінансування соціального підприємництва є імпаکت-інвестування (або інвестування впливу), до нього відносяться інвестиції, які сприяють соціальним змінам. Дане поняття було введено в обіг у 2007 році на зустрічі Фонду Рокфеллера, мета якої полягала у пошуку способу створення глобальної індустрії, орієнтованої на інвестиції з позитивним соціальним та екологічним впливом [12]. Такий вид інвестицій з'явився нещодавно як суттєва можливість мобілізації капіталу в інвестиції, спрямовані на вимірюваний позитивний соціальний, економічний або екологічний вплив поряд з фінансовою віддачею. Все більша кількість інвесторів включають у свої портфелі імпакт-інвестиції.

Ринок імпакт-інвестування є відносно новим, але швидко зростає, і він досягає стрімкого прогресу в наближенні до загальних рамок для управління інвестиціями для досягнення впливу. Більшість міжнародних фінансових фондів, які інвестують у такі країни, як Україна, починаючи з 2020 року внесли зміни до своїх інвестиційних стратегій, саме визначаючи пріоритетними імпакт-інвестиції у своїх портфелях. На сьогодні загальний обсяг імпакт-інвестиційного капіталу сягає 2,3 трильйони доларів США, і вже більше 400 мільярдів доларів США управляються відповідно до Принципів впливу (Impact Principles) – ринкового стандарту з управління інвестиційним портфелем для досягнення впливу. Багато з цих інвесторів використовують Спільні показники впливу (Joint impact indicators) для вимірювання та звітування про прогрес [12].

У зарубіжній практиці фінансування соціального підприємництва зустрічається поняття мезонінного капіталу. Даний вид інвестування є поєднанням власного та позикового капіталу з фіксованими процентними ставками та зобов'язаннями щодо погашення. Мезонінний капітал гнучко структурований і дає право інвестору на отримання прибутку у разі фінансового успіху, однак, як і отримання позик, передбачає стійку фінансову бізнес-модель і низькі ризики.

Аналіз світових тенденцій фінансування засвідчує, що раніше мезонінне фінансування використовувалося лише великими транснаціональними корпораціями. Однак останнім часом усе більшою мірою до зазначених інструментів вдаються також середні за обсягами діяльності підприємства. Це зумовлено тим, що в результаті запровадження досить реструктивних вимог щодо кредитування, які передбачені Базелем IV, багато підприємств зазнають певних складнощів при залученні кредитних ресурсів. З іншого боку, власники малих та середніх підприємств не завжди мають у своєму розпорядженні достатні ресурси для фінансування розвитку власними силами [10].

Існують також спеціалізовані інструменти фінансування соціального підприємництва у формі гібридного капіталу, що поєднує елементи власного або позикового капіталу із пожертвуваннями. До даного виду фінансування відносяться гранти, які відшкодовуються, необов'язкові для повернення позики.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Викладене вище дає підстави визначити, що з позицій інвестиційної привабливості сфера соціального підприємництва вельми витратна і ризикована, можливо, тому вона досить слабо розвинена і на сьогоднішній день практично не має прикладів приватних інвестицій. Однак держава повинна прагнути до визначення механізмів її ресурсного забезпечення і вибудовування системи інституційних гарантій розвитку соціального підприємництва, оскільки розвиток соціального підприємництва дозволить зменшити соціальну напругу в країні та, як наслідок, підвищити економічний, екологічний та соціальний її розвиток.

Драйвером розвитку соціального підприємництва можуть бути джерела фінансування, ті які не набули широкого розповсюдження в вітчизняній практиці. Серед цих джерел – мезонінне фінансування, краудфандинг, імпакт-інвестиції. Їх застосування свідчить про залученість в розвиток цього виду діяльності не тільки ініціативних громадян, які зіткнулися з соціальною проблемою, що є найбільш поширеною практикою, але й органами влади на різних рівнях господарювання. Підтримка і стимулювання цієї категорії підприємців, за умов розвитку інститутів довіри виступить істотним каталізатором рішення соціальних проблем в суспільстві.

Зокрема, прийняття рішення про розвиток соціального підприємництва шляхом підвищення доступності існуючих фінансових інструментів і застосування нових спеціальних механізмів фінансової підтримки, дозволять залучити різні категорії громадян та інвесторів у даний вид діяльності. Гібридність цілей соціальних підприємців, що обґрунтовує виникаючі обмеження в отриманні ресурсів для реалізації проектів, вимагає активного залучення суспільства. Вибудовування нових механізмів взаємодії також дозволить сформувати нове бачення задоволення соціальних потреб у загальному.

Теоретична значимість отриманих результатів полягає в систематизації джерел фінансової підтримки соціальних підприємств, застосовуваних у міжнародній практиці. Практична значимість даного дослідження полягає у виявленні доступних джерел фінансування соціального підприємництва.

Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на розширення існуючих механізмів взаємодії мезонінного капіталу, грантового фінансування, імпакт-інвестування, гібридного капіталу, з метою задоволення соціальних потреб окремих категорій населення та суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Achleitner, A., Spiess-Knafl, W. Financing of social entrepreneurship. In *Social Entrepreneurship & Social Business* / eds. C. Volkmann, K. Tokarski, and K. Ernst. Wiesbaden: Gabler, 2012. P. 157–173.
2. Austin, J., Stevenson, H., & Wei-Skillern, J. Social and commercial entrepreneurship: Same, different, or both? *Entrepreneurship Theory and Practice*. 2006. № 30. P. 1–22.
3. Crimmins, J., Kiel, M. Enterprise in the Nonprofit Sector. Washington, DC: Partners for Livable Places. 1983.
4. Dees, J., Anderson, B. Framing a theory of entrepreneurship: building on two schools of practice and thought. *ARNOVA Occasional Paper Series: Research on Social Entrepreneurship: Understanding and Contributing to an Emerging Field*. 2006. Vol. 1. № 3. P. 39–66.
5. Harji, K., & Jackson, E. T. Accelerating impact: Achievements, challenges and what's next in building the impact investing industry. New York: The Rockefeller Foundation, 2012.
6. Mair, J., Martí, I. Social entrepreneurship research: a source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*. 2006. № 41 (1). P. 36–44. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2005.09.002> (дата звернення: 20.05.2022).
7. Spear, R., Defourny, J., Favreau, L., Laville, J.-L.. Tackling social exclusion in Europe. The contribution of the social economy. Aldershot: Ashgate, 2001.
8. Краудфандинг: Що це таке і як він працює в Україні. URL: <https://buduysvoe.com/publications/kraudfandyng-shcho-ce-take-i-yak-vinpracyuye-v-ukrayini> (дата звернення: 20.05.2022).
9. Матвієнко-Біляєва Г. Л. Розвиток та становлення соціального підприємництва та соціальної відповідальності в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2016. № 7. С. 390–394.
10. Павловський С. В. Фінансування підприємств у період фінансової кризи: альтернативні рішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2016. Вип. 17 (3). С. 112–117.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_17%283%29__31 (дата звернення: 20.05.2022).

11. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін: посібник / А. А. Свинчук, А. О. Корнецький, М. А. Гончарова, В. Я. Назарук, Н. Є. Гусак, А. А. Туманова. Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с.

12. Що таке імпакт-інвестування? URL: <https://business.dii.gov.ua/handbook/impact-investment/so-take-impaktinvestuvanna> (дата звернення: 20.05.2022).

References

1. Achleitner, A., Spiess-Knafl, W. (2012). *Financing of social entrepreneurship. In Social Entrepreneurship & Social Business*. C. Volkmann, K. Tokarski, and K. Ernst (Eds.). Wiesbaden: Gabler [in English].

2. Austin, J., Stephenson, H. & Wei-Skillen, J. (2006). Social and commercial entrepreneurship: different, or both? *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30 (1), 1-22 [in English].

3. Crimmings, J., & Kiel, M. (1983). *Enterprise in the Nonprofit Sector*. Washington, DC: Partners for Livable Places [in English].

4. Dees, J., & Anderson, B. (2006). Framing a theory of entrepreneurship: building on two schools of practice and thought. *ARNOVA Occasional Paper Series: Research on Social Entrepreneurship: Understanding and Contributing to an Emerging Field*, 1 (3), 39-66 [in English].

5. Harji, K., & Jackson, E. T. (2012). *Accelerating impact: Achievements, challenges and what's next in building the impact investing industry*. New York, NY: The Rockefeller Foundation [in English].

6. Mair, J., & Martí, I. (2006). Social entrepreneurship research: a source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*, 41 (1), 36-44. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2005.09.002> [in English].

7. Spear, R., Defourny, J., Favreau, L., & Laville, J.-L. (2001). *Tackling social exclusion in Europe. The contribution of the social economy*. Aldershot: Ashgate [in English].

8. Kraudfandynh: Shcho tse take i yak vin pratsiue v Ukraini [Crowdfunding: What it is and how it works in Ukraine]. Retrieved from <https://buduysvoe.com/publications/kraudfandyng-shcho-ce-take-i-yak-vinpracyuye-v-ukrayini> [in Ukrainian].

9. Matviienko-Biliaieva, H. L. (2016). Rozvytok ta stanovlennia sotsialnoho pidpriemnytstva ta sotsialnoi vidpovidalnosti v suchasnykh umovakh [Development and formation of social entrepreneurship and social responsibility in modern conditions]. *Ekonomika ta suspilstvo Economy and society*, 7, 390-394 [in Ukrainian].

10. Pavlovskiy, S. V. (2016). Finansuvannia pidpriemstv u period finansovoi kryzy: alternatyvni rishennia [Financing of enterprises during the financial crisis: alternative solutions]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*, 17 (3), 112-117. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_17%283%29__31 [in Ukrainian].

11. Svinchuk, A. A., Kornetsky, A. O., Goncharova, M. A., Nazaruk, V. Y., Gusak, N. E., & Tumanova, A. A. (2017). *Sotsialne pidpriemnytstvo: vid idei do suspilnykh zmin [Social entrepreneurship: from idea to social change]*. Kyiv: TOV «PIDPRYIEMSTVO «VI EN EI» [in Ukrainian].

12. Shcho take impakt-investuvannia? [What is impact investment?]. Retrieved from <https://business.dii.gov.ua/handbook/impact-investment/so-take-impaktinvestuvanna> [in Ukrainian].

ZADOROZHNIYA Larysa, assistant to the department of finance, banking, and insurance Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine.

THE ABILITY OF TERRITORIAL COMMUNITIES TO FINANCIALLY PROVIDE INVESTMENT DEVELOPMENT OF THE REGION

Abstract. *The essence and importance of social entrepreneurship as a component of the region's socio-economic development and the financial instruments' availability for the social entrepreneurship's development are revealed. Especially highlighted are crowdfunding, mezzanine financing, impact investment, hybrid financing. The importance of investment instruments development with undervalued financial requirements is determined.*

The social enterprise' development is closely related to financial and material provision, which improves the socio-economic and investment development of the region.

The purpose of business' social investment is to increase the investment attractiveness of the company and the region by increasing human capital and minimizing social risks. In this aspect, the social entrepreneurship ability to attract investments and achieve social effect from the enterprise's activities is especially important.

Social entrepreneurship in Ukraine has already established itself as one of the effective mechanisms for solving socially significant problems: in particular, through creating jobs for representatives of population vulnerable groups and investing income in new social initiatives, as well as attracting investments to the region of investment location. The union role of the now lies in combining the efforts of existing Ukrainian social enterprises from various spheres to support, popularize and scale their activities. And the association's absolute goal is the formation and development of social enterprises in Ukraine as a social economy realization form.

It is determined that social entrepreneurship within the region is aimed at solving the region social problems, applying innovative approaches to increase the social effect, partial self-sufficiency and financial stability, spreading positive experience to increase social impact, the social entrepreneur ability to see the market shortcomings, find opportunities, accumulate resources, develop new solutions that have a long-term positive social impact on society as a whole.

Social entrepreneurship plays an important role in attracting investment funds to the region development.

It is proposed to apply intact sources of funding for social entrepreneurship for the policy of socio-economic and investment development of regions.

One such source is crowdfunding, impact investment, mezzanine capital.

There are new funding sources for social entrepreneurship, which involve investing in various ways in social entrepreneurship to achieve a social effect.

Key words: *social entrepreneurship, investment, grants, public support, financial security, crowdfunding, impact investment, mezzanine capital*

*Одержано редакцією: 23.05.2022
Прийнято до публікації: 08.06.2022*